

Fabó Beáta

A KÜLSŐ KERÜLETEK NAGY-BUDAPEST VÁROSÉPÍTÉSI ELKÉPZELÉSEIBEN

Nagy-Budapest kialakulásának fontos állomása volt az 1937:VI. tc., mely Budapest másodfokú városrendezési hatóságának, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának (FKT) a hatáskörét kiterjesztette Budapest környékére, azaz a főváros mai területére. Az 1940-ben elkészült városfejlesztési program¹ azonban a város akkori területével foglalkozott, ezen belül kétmillió lakos elhelyezésének lehetőségével számolt. Elsődleges célként megfelelő lakás biztosítását tűzte ki a lakosság minden rétege számára. A megfogalmazott elvek szerint a város központjából kifelé csökken a beépítés intenzitása és az épületek magassága. Csökkenteni kell a beépítendő területet, elsősorban a belső városrészeket kell újjáépíteni és a központokból kifelé haladva – a közművel, közlekedéssel és közintézményekkel rendelkező területeken, a köztük lévő üres szigetek bevonásával – kell építkezni. Növelni kell azonban a családi házas területeket is. Ipari területeket a város déli részére kell összpontosítani. (1. ábra)

Nagy-Budapest létrehozásáig

Az 1945 után készülő városfejlesztési terv új településpolitikai alapelvekre épült: a főváros észak–déli irányú fejlesztése, a városszerkezet tagolása (a főközpont mellett alközpontok kialakítása), az ipar decentralizálása, lakóépületek építése terén a nagyobb egységekben történő (főleg tömbös, közületi beruházású) építés támogatása. 1948-ban elkészült Nagy-Budapest Általános Rendezési Terve,² mely maximálisan 2 981 000 lakos elhelyezésének a lehetőségével számolt, 127 lakóegység kialakításával. Az észak–déli irányú Duna menti intenzív beépítést hangsúlyozta (északon Óbu-

---

1 Budapest Városfejlesztési Programja. Az 1937:VI. tc. alapján készítendő városfejlesztési terv. A törvényhatósági bizottság által városfejlesztési program készítésére alakított külön bizottság jelentése. Bp., 1940. (A törvényhatósági bizottság októberében fogadta el.)

2 Az általános rendezési terv alapelveit 1945–46-ban az FKT és a főváros képviselőiből álló bizottság alakította ki és ennek alapján készült el a városfejlesztési program, melyet a főváros közgyűlése 1947-ben jóváhagyott. Ezzel egyidejűleg 1945-ben az FKT kezdte el az ÁRT tervezését, majd megszűnése után az Építéstudományi és Tervező Intézet fejezte be. Ez volt Nagy-Budapest első tervrajzos koncepciója. Nem került jóváhagyásra.

 a beépítés intenzitása

 elsősorban fejlesztendő iparterület

1. ábra

Harrer Ferenc-féle városfejlesztési koncepció 1933–1940

dáig és Újpestig, délen Kelenföldig). A decentralizálás szellemében helyi alközpontokat javasolt Újpesten, Zuglóban, Kőbányán, Kispesten és Budán (*Krisztinavárosban és a Szabadság-hegyen*). A földreformhoz kapcsolódóan a fővároshoz csatolandó településekre házhelyosztási és községrendezési tervek készültek. Az FKT a települések nagy részét városias kialakításra szánt területként kezelte, ahol a közösségi intézmények céljára megfelelő területet kell biztosítani – s eszerint bírálta el a terveket.³ A hároméves terv (1947–49) a fővárosban 50 000 lakás felépítését irányozta elő. Oktatási, kulturális és szociális területen is nagyarányú fejlesztéseket tervezett.

A háború utáni időszak építkezéseit elsősorban a helyreállítási munkák jelentették. Emellett számottevő új építkezések kezdődtek Angyalföldön, Óbudán, Újpesten, Csepelen, Budafokon, azaz főleg észak–déli irányban a munkáslakta külterületeken illetve a peremvárosokban. Az 1950 előtti időszakban két területről érdemes kiemelten beszélnünk: a XIII. kerületről és Csepelről

Az 1930-ban létrehozott *XIII. kerület* centruma háború előtti években alakult ki a Béke tér és Béke út vidékén. A Béke út az Újpestre irányuló környéki forgalmat szolgálta. A kerületben tovább folytatták a háború előtt megkezdett lakótelepek (OTI, Béke úti) építését. Itt létesült az első lakótelep és az első „szocialista” (bár még a háború előtt megkezdett) kultúrház. Angyalföldön valósult meg a hároméves terv első fővárosi építkezése is⁴, melynek keretében a főváros iskolát, óvodát és napközi otthonot szándékozott építeni egy munkáskerület részére. A kerület arculatát meghatározó másik fontos építési tevékenység, az átadásra váró Árpád híd pesti hídfőjének, (a későbbi fővárosi alközpontnak) kiépítése szintén e korszakban indult el. Első épületeit még 1949–1950-ben emelték: ide került az első munkáskerületi színház (József Attila Színház, 1949) és az első fővárosi pártház (Pártház és lakóház, 1950), valamint a közelben az első szocialista kori strandfürdő az Árpád (Dagály), mely az „angyalföldi dolgozóknak” fürdési lehetőséget biztosít, egyidejűleg „idegenforgalmi fürdőhellyé válhat”⁵.

A másik kiemelten kezelt terület *Csepel* volt. 1947-ben készült el a házhelykiosztási terv, mely a korábban extenzíven fejlődött település üresen maradt belső részein intenzív beépítést igyekezett megvalósítani, társasházas és sorházas beépítési móddal.⁶ 1948-ban fiatal építészek elkészítették a nagyközség teoretikus jellegű városrendezési tervét. Ebben az öt városegységet (Központ, Északi rész, Délnyugati rész,

3 Tér és forma (a továbbiakban: Tf) 1948. 1–2. 14–16. p.

4 Építészeti–Építés (a továbbiakban: ÉÉ) 1950. 3. sz. 165–180. p., 1946-ban bízták meg Kozma Lajost a tervezéssel, 1947–1949 között épült fel.

5 Tf 1947. 9. 202–203. p. Az 1944-ben talált hőforrásra települt.

6 A házhelyosztás: Tf 1947. 6. 129–131. p. A városrendezési tervről: Új építészet (a továbbiakban: ÚÉ) 1948. 159–166. p. A rendelőről: ÚÉ 1949. 103–119. p.

Királyerdő 1. és Királyerdő 2.) zöldsávok választják el lazán elhelyezett magasépületekkel. Az egyes egységek önálló centrumokkal rendelkeznek (tágas tér körül középületek). A Központ lakóterület marad családi házakkal. Ide kerülnek a közintézmények: városháza, szakszervezeti székház, szövetkezeti üzletház, piactér vásárcsarnokkal, a környékén munkásszállók, társasházak, kultúrház, könyvtár és színház. A tényleges építkezések sorát a HÉV végállomására települt Béke téri kis lakótelep és az OTI-rendelő nyitotta meg az akkor még önálló településen. Csepel közvetlenül a fővároshoz csatolása előtt kapott városi rangot. Ekkor épült ki a múlt századi templom körül a főváros első és egyetlen, viszonylag egységesen felépített szocialista kerületközpontja. A reprezentatívnak szánt főteréből 1951-re megvalósult a posta, egy háromemeletes lakóépülettömb, a tér másik oldalán a gimnázium és a tanácsház, (pártházat és áruházat még csak terveztek). A nagyszabású szocialista városközpont talán legreprezentatívabbnak szánt eleme, a kiemelt beruházásnak induló kultúrház, csak terv maradt.⁷ A továbbiakban a megfelelő közlekedési kapcsolatot az 1951-ben megindított HÉV-járat biztosította. Újpesten új lakóegyüttes és rendelő, Budafokon rendelő épült.

Az ötvenes évek

Az első ötéves népgazdasági terv (1950–54)⁸ 180 000 új lakás építését írta elő az országban, ennek mintegy felét városokban, ipar- és bányatelepeken. Az Országos Tervhivatal (OT) eredetileg 16 500 lakás építését javasolta a fővárosban, utalva arra, hogy a lakásépítéssel segíteni kell a peremkerületek beolvadását. Az ötéves terv megállapította, hogy a csatolt települések külső arculatukban, szociális és egészségügyi ellátásukban messze elmaradnak a belterülettől. A cél: eltüntetni a különbséget Nagy-Budapesten belül, illetve a vidéki városok és Budapest között lakóépületek, középületek, víz és csatornázás, valamint város- és községfejlesztés terén. Az ötéves tervidőszak végére Nagy-Budapest teljes rendelőintézeti hálózatának a kiépítését tervezte (kiemelten kezelve Kispestet illetve a III., XIII. és a XIV. kerület).⁹ Az oktatás

---

7 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XXIII. 102. a. (Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai. Jegyzőkönyvek) 1951. június 29.

8 Az elfogadott első ötéves tervet az 1949. évi XXV. törvény tartalmazza, mely a fővárosra vonatkozóan az alábbiakban ismertett konkrét építési direktívákat írja elő. A fővárosi lakásszámra vonatkozóan nincs előírása. Erre az Országos Tervhivatal (a továbbiakban: OT) tett javaslatot Ld. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) XIX-A-16-v (=Országos Tervhivatal. Népgazdasági és ágazati tervek gyűjteménye) 3. doboz. Az OT előterjesztése az Államgazdasági Bizottsághoz, 49. p.

9 Érdekes példa a III. kerületi rendelő helyének kijelölése. Hosszas előkészületek után (a Budapesti Középítkezések Helykijelölő Bizottságának a javaslatát OT elvetette) 1952. december 23-án a Vörösvári úti volt téglagyár helyét jelölte ki az Országos Helykijelölő Bizottság. Indoklás: a sűrűn

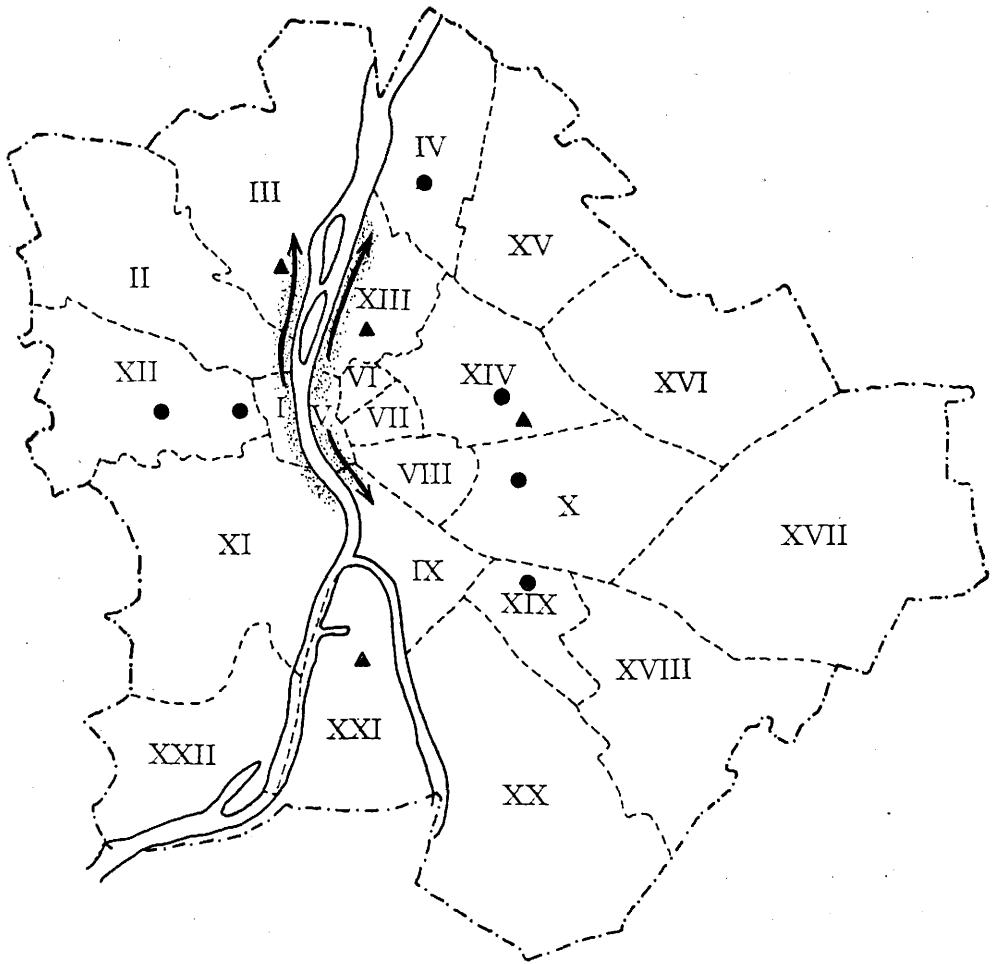
terén feladatul szabta a műszaki egyetem, művészeti főiskolák, agráregyetem, országosan 30 új gimnázium (köztük Angyalföldön, Óbudán, Csepelen) és kultúrházak (8 kultúrpalota, köztük kiemelt helyen Csepel) létesítését. A peremvárosok utca- és gyalogjáró-hálózatát is egy szintre kívánta hozni a belterülettel. Az OT már az első évben javasolta a fenti terv erőteljes felemelését.¹⁰ A módosított tervben szerepelt pl. új áruház építése Csepelen még 1951-ben (ez több mint 10 év múlva történt meg), majd 1954-ben újabb áruház felépítése és bővítése valamely más városrészben. Az OT javasolta munkásszálló emelését 1951–52-ben Csepelen és a Gellért Szálló helyreállítását.

Az Általános Rendezési Terv (ÁRT)¹¹ 1949–1955 között folyamatosan módosult. Az elkövetkező 10–13 év alatt 57 000–75 000 lakás felépítésével számolt. Az észak–déli beépítési irányt felváltotta a centrális fejlesztési elképzelés. Beépítendő területként a kisebb szabadon maradt területeket, a külső kerületek központjainak környékét és a főútvonalak melletti területeket jelölték meg. Megvizsgálták a fővárosi lakástelepítés lehetőségeit városrészenkénti bontásban (1. sz. táblázat).¹² Az elképzeléseknek fontos eleme volt az *alközpontok* kialakítása, ebből a hat legfontosabbat ipari, illetve új szocialista városrészekbe (*Csepel, Újpest, Kőbánya, Óbuda, Angyalföld, Zugló*) helyezték. Az 1948. évi javaslatban szereplő két budai központ helyett Óbuda, valamint új elemként Angyalföld és Csepel szerepel. Csepelen, Újpesten és Kőbányán kultúrház építését tervezték (egyéb közintézményt nem nevezett meg a koncepció). A másik fontos gondolat a reprezentatív főközpont, főútvonalak és az alközpontok kiépítése volt. A reprezentativitást részben a magasházak (kerületközpontban, városrészek kapujában a főút mellett, kis számban elszórtan) és a szocialista lakónegyedek jelentették.

---

lakott belterületek közelében ez az egyetlen hely, ahol a szovjet gyakorlatnak megfelelően kórház és rendelő együttesét el lehet helyezni. Ezt követte a RRT elkészítése. MOL XIX-A-16-b (=Országos Tervhivatal, TÜK iratok) 248. doboz, „kórházak”.

- 10 OT javaslata 1951. II. 15-én a keretszámok módosítására, MOL XIX-A-v 4. doboz. Az 1949. évi XXV. törvényt módosító 1951. évi II. törvény általánosságban felemelte a tervet: „... több iskolát, több kultúrotthont, ...több lakást kell építeni.”
- 11 1949-ben a Minisztertanács előírta új, hosszú távra szóló ÁRT készítését. A folyamatos tárgyalások, változtatások során elkészült ÁRT 1955-ben került a Minisztertanács elé, de az Országos Tervhivatal javaslatára levették a napirendről. A továbbiakban az 1949 és 1955 között formálódó főbb elképzeléseket ismertetem.
- 12 Budapest ÁRT Konzultatív Bizottság jegyzőkönyvei, II. kötet, 1952, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Budapest Gyűjtemény, Bq 725/626.

● javasolt alközpontok helye 1948

intenzív beépítés iránya (javaslat)

▲ javasolt alközpontok 1949-55

2. ábra

Nagy-Budapest ÁRT fejlesztési koncepciója

1. táblázat: Az ÁRT Konzultatív Bizottság elképzelései lakások építésére, 1952

Városrész neve	Javasolt új lakásszám	Városrész rövid jellemzése a Konzultatív Bizottság jegyzőkönyvei alapján
Újpest	1000	Fejlődésben erősen lemaradt proletár városrész. A város belső fejlődésének útjába esik. Városképi súlypont.
Rákospalota	650	Városrész kialakítása, városképi súlypont.
XIII. Árpád híd pesti hídfő	1500	Az ötéves terv egyik legjelentősebb fővárosi alkotása, reprezentatív környezet kialakítása.
XIII. Béke út	500	Már megkezdett kiépítés, településpolitikai szempontból jó adottságú.
XIII. Váci út	500	Északi ipari területet kiszolgáló főút reprezentatív kialakítása (foghíjak beépítése).
XIV. Kacsóh Pongrác út	2000	Forgalmi szempontból a városfejlesztés irányába esik, az Andrásy út folytatásában reprezentatív kiépítés és terület lesz.
XIV. Örs vezér tér és környéke	1000	Kerepesi út mentén városképi hangsúly, városképi és gazdasági szempontból jó helyen van (üres terület, de közművel ellátott, itt megvalósítható az egységes betelepítés).
X. Kőbánya	300	A már megkezdett Harmat u-i lakótelep folytatása, fejlesztendő perifériális területek súlyponti feladata.
IX. Haller tér	1000	Nagy lakássűrűség a kerületben, közművel ellátott, jó közlekedés, így beépítésre érett.
IX. Valéria-telep és Gubacs	5000	Az egyik legnagyobb telepítés. A Valéria telep szanálása és az Üllői út reprezentatív kiépítése. Bontás nélkül nagy tömegű lakás építhető. Közmű a terület szélén és részben a területen van. A környék ipari dolgozóinak igényeit kielégíti.
Pesterzsébet, Csarnok tér	300	Déli munkás városrészben városképi súlypontban, közműves, egységes építészeti lehetőség bontás nélkül.
Kispest, Malinovszkij u. (ma: Vas Gereben u.)	700	Megkezdett lakótelep folytatása, közművek és közlekedés szempontjából jó adottságú.
Csepel, Gubacsi hídfő	300	Csepelt és Pesterzsébetet szolgálná a lakótelep üres, közműves terület (beépítésre érett).
Csepel, Kossuth u.	3500	A legfontosabb déli munkásvárosunk főútja, így városképi szempontból beépítendő. Nagy lakásszükséglet.

Városrész neve	Javasolt új lakásszám	Városrész rövid jellemzése a Konzultatív Bizottság jegyzőkönyvei alapján
Budafok	1600	Fejlődésben erősen visszamaradt proletár városrész. A város tervszerű fejlődésének irányába esik. A környék lakásigényét szolgálja.
Albertfalva	1600	Fejlődésben erősen visszamaradt proletár városrész. Városépítési súlypont is.
Rózsavölgy	1200	Családi házas beépítésre alkalmas.
XI.Kelenföld, Lágymányos	5500	Fejlődésben stagnál, hézagosan beépített. Városképi szempontból súlyponti feladat. Környéken ipar telepítés.
XI. Budaörsi út, Örmező, II. Ferenc-hegy	2500	Családi házas beépítésre alkalmas. Utak, közművek vannak (kivéve Örmezőt).
II. Víziváros	2500	A budai oldal fejlesztésre legérettebb, műemlékekben gazdag területe.
III. Árpád híd budai hídfő	500	A Duna-parti városkép, telepítéspolitika, lakásszükséglet szempontjából, elsőrendű súlyponti feladat.
III. Csillaghegy	1400	Városfejlesztés irányába esik, helyi centrum, városképi szempontból hangsúlyos feladat.

Az 1953. évi fordulat után megváltoztak az addigi gazdasági irányelvek. 1953. évi minisztertanácsi rendelet nyomán a főváros területén 15 000 lakás telepítésére készült javaslat, ebből mintegy 10 000 építését tervezték 1955-ig. A BUVÁTI Angyalföldön, Zuglóban és az Üllői út mellett mintegy 2–2000 Budán a III. Lajos utca és a Duna között és a XI. kerületben egyenként mintegy 1200, a peremterületeken (Pest-erzsébet, Kispest, Kőbánya és Rákospalota, Újpest) pedig 3600 új lakást javasolt elhelyezni.¹³

2. táblázat: A BUVÁTI javaslata az építendő lakások elhelyezésére, 1953

	Lakástelepítés helye	Javasolt lakásszám
III.	Szépvölgyi út – Cserepes (Lajos u. – Duna)	1100
XI.	Budaörsi út	500
	Villányi út	245
	Fehérvári út	700

13 MOL XIX-A-16-b, 528. doboz, Lakótelepek elosztásának térképe, BUVÁTI tervezte, 1953. IX. 14.; OT- értekezlet jegyzőkönyve, 1953. VII. 29.

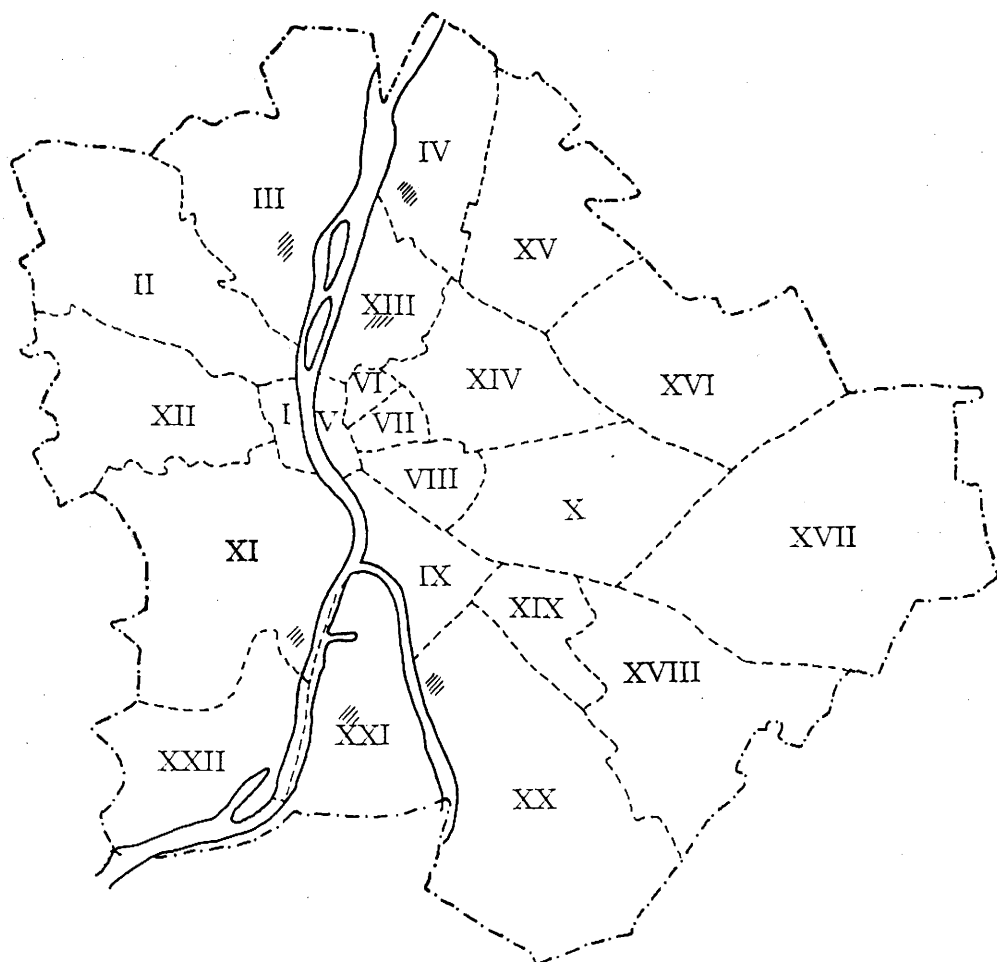
	Lakástelepítés helye	Javasolt lakásszám
XIII.	Fiastyúk u.	200
	Völegény u.	1100
	Váci út	1000
XIV.	Nagy Lajos király útja	700
	Rákosfalva	1400
IX–X.	Üllői út (Mária Valéria telep helye)	1900
	Pesterzsébet, Gubacs	700
	Kispest, Cséry-telep	1400
	Kőbánya, Sibrik úttól É-ra	1000
	Rákospalota, MÁV telep mellett	360
	Újpest, Árpád út–József A u.	120

1950–1953 között igen csekély mértékben történt (indult) tényleges városépítési beavatkozás. Kevés lakás épült (pl. 1953-ban a 2879 újonnan keletkezett lakásból csak 710 volt új építés). Több kulturális és oktatási intézmény létesült Budán (Műszaki Egyetem épületei, MOM-kultúrház, Képzőművészeti Gimnázium, Szinkron műterem stb.), Kispesten és Pestlőrincen rendelő nyílt, Csepelen folytatódott a városközpont kialakítása.

A korszak legjelentősebb építési tevékenysége, mely a kerületek újonnan alakuló arculatát részben meghatározta, az 1953-ban indított lakásépítési program volt. Ennek során 1953–1954-ben nagyszámú kisebb, 6–800 lakásos lakótelep építését kezdték meg, ami a 1953–1959 között a lakásszám növekedését eredményezte. Az építések túlnyomóan az É-D beépítési vonalban fekvő, főleg munkáslakta kerületekben folytak. A néhány száz lakásos telepek külterületen és a fővároshoz újonnan csatolt kerületekben épültek (*XIII. ker. József Attila téren a megkezdett lakótelep folytatása; III. ker. Hévízi út; Újpest; Csepel–Csillagtelep*;¹⁴ *Pesterzsébet–Gubacsi hidfő; Albertfalva–Mezőkövesd út*). A fővárosban a legjelentősebbek a külterületi főútvonal mentén, reprezentatív helyen telepített, több mint 1000 lakásos *XIV. ker. zuglói (Kerepesi út – Nagy Lajos király útja)* és *X. ker. Üllői úti* építkezések voltak.

1955-ben a fővárosi lakások 9%-a többszobás, 28%-a kétszobás, 52%-a egyszobás, 4%-a konyha nélküli, 6,6%-a, azaz mintegy 32 000 komfort nélküli, egy helyi-

14 A csepeli Csillagtelep hely kiválasztásának indoklása a következő volt: a XXI. kerület lakásállománya nem kielégítő, a fővárosban belül itt a legkedvezőtlenebb. A terület üres és szanálás-mentesen beépíthető. Ezen kívül a kerület É-D tengelyén végigvonuló magas beépítés „kompozíciós igényével” indokolták a hely kijelölését. Ld. BFL XV. 17. e. 301. 215–220. dosszié, (Csepel Csillagtelep, beruházási program és fejlesztési terv, 1956. Csepel déli rész RRT, 1956, BUVÁTI.

3. ábra

Az 1953–1954 évi lakásépítő programban megvalósult kisebb lakótelepek

ségből álló, főleg szükséglakás volt. Ez utóbbiakból 21 000 külső munkáslakta kerületekben állt (XXI. X. IX. XX. III. IV. XIX. XXII.) Megvolt még a Mária Valéria és az Augusztá-telep, a barlanglakások (a XXII. kerületben 307), 477 pincelakás (a VIII., XIII. kerületben)¹⁵.

15 MOL M-KS 276. f. 53. cs. (Magyar Dolgozók Pártja. Politikai Bizottság) 247. öe. 49–63., MDP Budapesti Pártbizottság VB és a Fővárosi Tanács VB előterjesztése a budapesti lakáshelyzetről a Politikai Bizottság felé, 1955. szeptember 15.

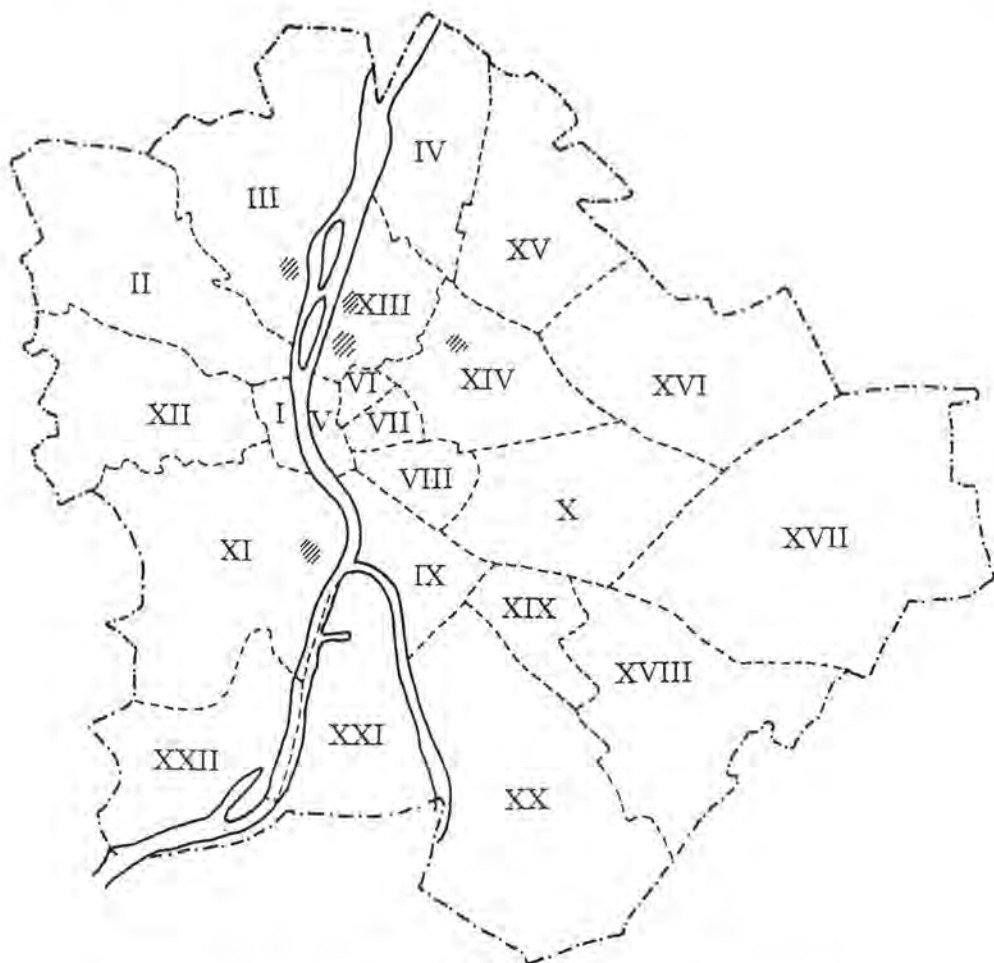
Az 1945–1955 közötti időszakban a *XIV. kerület* arculata különösen nagy változásokon ment át. A korai időszakhoz köthető két alapvető beruházás: a Népstadion építése és hatalmas méretű lakásépítés beindítása. A Népstadion 1948–1953 között készült el, egyidejűleg 1950-ben megindult az ide vezető metró vonalának kiépítése a Déli pályaudvar és a Népstadion között, kelet-nyugat irányú nyomvonallal.¹⁶ A metróvonal a későbbiekben (az 1970-es évektől) segítette a kiépülő Örs vezér téri közlekedési és kereskedelmi központ kialakulását is (a főváros hat alközpontjának egyikeként). A kerület másik kedvezőnek minősülő adottságát a nagy beépítetlen területek és a kedvező talajmechanikai feltételek jelentették. Az 1953-ban megindított lakásépítési akciótól kezdve évtizedeken keresztül a budapesti lakásépítés egyik meghatározó helyszíne volt. 1953–1955 között 980 lakás épült fel, valamint tömegesen létesültek a családi házak családi ház-építő akció keretében. A Kerepesi út–Nagy Lajos király útja által területesen 1954–1961 között felépült az addigi legnagyobb lakótelep, több mint 5000, túlnyomóan egyszobás lakással, 1957 után csökkentett értékű lakásokkal.

A kerület szocialista központjának – a háború előtti koncepciónak megfelelően – a Bosnyák teret jelölték ki. Az elképzelés szerint a térre és környékére kerülnek a kerület legfontosabb közintézményei: a párt- és tömegszervezetek székháza (szabadon állóan), a kerületi tanács és a rendőrség új reprezentatív épülete, kultúrház, új középiskola, áruház, a piac helyén vásárcsarnok, összefüggő üzletsor bővítése, a közelben postahivatal, OTP és Nemzeti Bank-fiók. A koncepció nem valósult meg.¹⁷ Szintén a korai tervek között szerepelt – a fővárosi és országos érdekeket szolgáló – Kacsóh Pongrác út kiépítésének a terve. Biztosítani kellett az Andrássy út folytatásának a „reprezentatív kiépítését”, a belterület és Rákospalota közötti kapcsolatot és a leendő északi autópálya elérését. Ez a későbbiekben megtörtént.

Jelentős változások történtek a *XI. kerületben* is. A háború előtt alakult ki a kerület központja (Móricz Zsigmond körtér), pontosabban a közlekedési csomópontja. A kerület-központi funkciók a körtér közvetlen környékén, lazán szétszórva helyezkednek el. A tér környékén a háború utáni évtized városképi szempontból fontos változásokat hozott, fővárosi és országos szerepkörű intézmények elhelyezésével. A csatlakozó főútvonalak kerületi érdekeken túllépő fontos középületekkel bővültek (a Villányi úton a Budapesti Pártbizottság Oktatási Központja, a Fehérvári úton szakorvosi rendelő). A háború előtt itt kialakult egyházi központ tervezett együttesét törte

16 Az 1950. IX. 17-i minisztertanácsi határozat alapján indult meg nagy erőfeszítéssel az építés, majd az 1954. II. 12-i Minisztertanácsi határozat felfüggesztette a további munkálatokat. 1963 elejétől indult újra, az Örs vezér tér és a Deák tér közötti szakasz 1970-re elkészült.

17 Budapest egyes lakóterületeire vonatkozóan városfejlesztési programjavaslatokat kellett készíteni. 1955-ben az elsők között készült el Zugló 10 éves városrendezési terve: Budapest főváros XIV. kerület, Zugló 10 éves városrendezési terve, Bp, 1955. szept., Zuglói nyomda, készítette BUVÁTI, Országos Széchényi Könyvtár MB 25 172.

4. ábra

Az 1956 utáni időszakra tervezett fejlesztések (tervezett lakótelepek)

meg a Budapesti Pártbizottság oktatási székháza. 1949-től kezdődően oktatási és kolleágiumi épületek sora épült, erősítve ezzel e résznek és kerületnek az egyetemi negyed jellegét. Megindult, az ország iparosításához kapcsolódóan, a Műszaki Egyetem nagyszabású kiépítése és a Kertészeti Főiskola kialakítása (a Villányi úti volt Kertészeti Tanintézet helyén). A tágabb értelemben vett kerület-központ építése évtizedeken át folyt: az 1950-es évek második felében a lágymányosi lakótelep, az 1960-as években a Feneketlen tó és környéke (pihenőpark, szabadtéri színpad, a bu-

dapesti új szállodák egyike), az 1970-es években a Fehérvári úti kereskedelmi központ (üzletközpont és piac együttese) kialakítása.

Az 1956 utáni időszakra – eredetileg a II. ötéves terv keretében – Budapesten az Országos Tervhivatal 33 500 lakás építését irányozta elő. „A lakásépítkezések helyének kijelölésénél a már épülőben levő lakótelepek befejezése mellett arra voltunk tekintettel, hogy az építkezések a városfejlesztési és a lakásigényeknek megfelelő elosztásban, az építőipari vállalatok folyamatos foglalkoztatása szem előtt tartásával, legfeljebb 6–7 építési helyen összpontosuljanak”.¹⁸ A lakások mintegy harmadát, (12 000) a már megkezdett lakótelepek folyamatos továbbépítésétől várták. Öt helyen terveztek új építést: *Óbuda központjában* (a bontási igény miatt csak a tervidőszak végén), *Angyalföldön az Árpád híd pesti hídfőjénél* (kevés bontást és közmű-beruházást igényelt), *Újlipótvárosban* (közművesített terület, kevés bontást igényel) és a XIV. kerületi *Kacsóh Pongrác úton* (kevés bontással, de közművesíteni kell) és *Kelenföldön* (fejlődésben elmaradt városrész, bontást nem igényel és csekély közműberuházást). A II. ötéves terv helyett elfogadott hároméves terv (1958–1960) kevés új beruházást, maximálisan gazdaságos kivitelezést írt elő.

Az 1953. évi lakásépítési akció során megkezdett lakótelepeket ekkorra részben már átadták. 1957–1958-ban a városközpont közelében újabb nagyszabású építések indultak (az áthúzódó Kerepesi úti építésekkel egyidejűleg). Az első közepes méretű, néhány ezer fős lakótelepek *Angyalföldön (Árpád híd pesti hídfőjénél)*, *a volt Mária Valéria telep helyén (IX. Üllői út mentén)* és *Lágymányoson* települtek. A tervezési koncepciónak megfelelően, viszonylagos olcsóságuk mellett a város reprezentatív megjelenését is szolgálták (hídfő, főút). Emellett Óbudán (kísérleti), Kispest – Wekerle telepen, Mátyásföldön emeltek kisebb együtteseket.

A IX. kerület, *Ferencváros* sajátossága, hogy hosszan elnyúló formája, fekvése miatt egyszerre rendelkezett (rendelkezik) lepusztult külterületi iparnegyeddel és elegáns belterületi lakónegyeddel. A városrész főútja mentén, a későbbi Nagykörúton belül alakult ki a kerületi igazgatási központ a múlt század második felében a templom, a plébánia, az iskola és az elöljáróság együttesével. A Külső-Ferencváros két jelentős kivezető főút közé települt ipari külterület. Lakóterülete alig volt, kivéve az Üllői út környékén lévő néhány telepet (Mária Valéria barakktelep, MÁV, Aszódi utcai, Kén utcai). Nagy-Budapest létrejötte után is a város egyik legelhanyagoltabb területe maradt. A háborút követő első jelentősebb építés a *Haller tér és környékének* rendezése volt, új középületeket és lakóépületeket emeltek (bolgár kultúrház, óvoda,

18 BFL XXIII. 102. a. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei. 1956. április 28., tájékoztató jelentés a II. ötéves terv időszakában Budapesten végrehajtandó É. M. lakásépítkezések programjáról. (Ez csak tervezet volt, a Minisztertanács ezt nem hagyta jóvá.)

úttörőház). Az ötvenes évek lakástelepítési elképzelései szerint a téren egy 1000 fős honvédségi lakótelep épült volna a nagy laksűrűség, a jó közmű- és közlekedési viszonyok miatt. A tervezett honvédségi lakások helyett azonban 1953-ban kultúrpark céljára jelölték ki a területet.¹⁹

A kerületben az első, fővárosi szinten is nagy jelentőségű városrendezési lépésre, az Üllői úti *Mária Valéria telep lebontására* több mint 10 évvel a háború után került sor. Az Üllői út biztosítja a Kelet-Magyarországra és a Ferihegyi repülőtérre irányuló forgalmat. A terület fejlesztési tervében nagyszabású elképzelések szerepeltek a Gubacs-Kút fő lakótelepről.²⁰ A tervezett 9000 lakás (34 000 fő részére, 70%-a egy-szobás) a környék, főleg Kőbánya dolgozóinak az elhelyezését biztosította volna. A csatlakozó peremterületek súlypontjának szánták az itt kialakuló közintézmény-együttest (kultúrház, mozi, szabadtéri színpad, OTP, piac, gimnázium, stb.). A fejlesztési terv felvetette, hogy egy közigazgatási határrendezés esetén az új kerület központi igazgatási intézményei is itt kapnának helyet. A szennyezett levegő miatt azonban már a kezdeti időszakban sem javasolták a vidéket lakásépítésre. A fejlesztési terv zöldterülettel próbálta a kérdést megoldani (benne kultúrpark és sportterület), mely egyúttal a XIX. és XX. kerületet is védené a szennyezéstől. 1958 után épült fel a József Attila lakótelep Nagy-Budapest első nagy lakótelepeként, az eredeti elképzelésekhez képest jóval kevesebb lakos részére. Az 5000 főre tervezett együttes az 1970-es években bővítéssel 8840 fő részére biztosít lakást.

A *XI. kerület* központjának és környékének kiépítéséhez kapcsolódóan épült a *lágymányosi lakótelep* (1957–1964), melyet a korszerű lakótelep prototípusának szántak. A fejlesztési terv (1956) a kerületi tanácsot a Fehérvári út–Schönherz utca sarkára helyezte. A lakótelep központi terén 800 fős mozit terveztek.²¹ A kerület további jól megközelíthető, viszonylag közel fekvő üres területe a Kelenföldi pályaudvar és a Fehérvári út közötti városrész volt. 1957-ben a városrendezési tervekben, mint a lakótelep-építés potenciális területe szerepelt. A légtalmi előírások (a pályaudvar közelsége) és a rossz talajviszonyok azonban gátolták a korai kihasználását. Csak mintegy 10 évvel később, 1965-ben kezdődött el Budapest első paneles nagy lakótelepének itteni kiépítése.

A *XIII. kerületi Árpád híd lakótelep* építése (1959–1961, 1963–1968) a hídfő rendezéséhez és a már megkezdett Váci út–Róbert Károly körüti központ továbbépítésé-

---

19 Fővárosi Tanács VB 1953-ban kimondta, hogy a Haller tér nem épülhet be lakásokkal, csak a tér, azaz a leendő park szélén engedélyez lakásokat. MOL XIX-A-16-b, 525. doboz.

20 BFL XV. 17. e. 301. 84. és 85. dosszié (IX. Gubacs-Kuttó dűlő fejlesztési programjavaslata, 1954. I., BUVÁTI, Üllői úti lakótelep fejlesztési terve, 1956, BUVÁTI, Üllői úti lakótelep részletes rendezési terve, 1956, BUVÁTI)

21 BFL XXXII. 301. 119. dosszié (Lágymányos fejlesztési terve, 1956, BUVÁTI)

hez kapcsolódott. A 15 éves lakásépítő program részeként, reprezentatív környezetnek, az ötéves terv egyik legjelentősebb fővárosi alkotásának szánták. A kerület és a szomszédos Újpest közötti közlekedést elősegítő Béke úti közúti aluljáró (1956) és a Reitter Ferenc utca (Szent László utca) is ekkor épült ki.

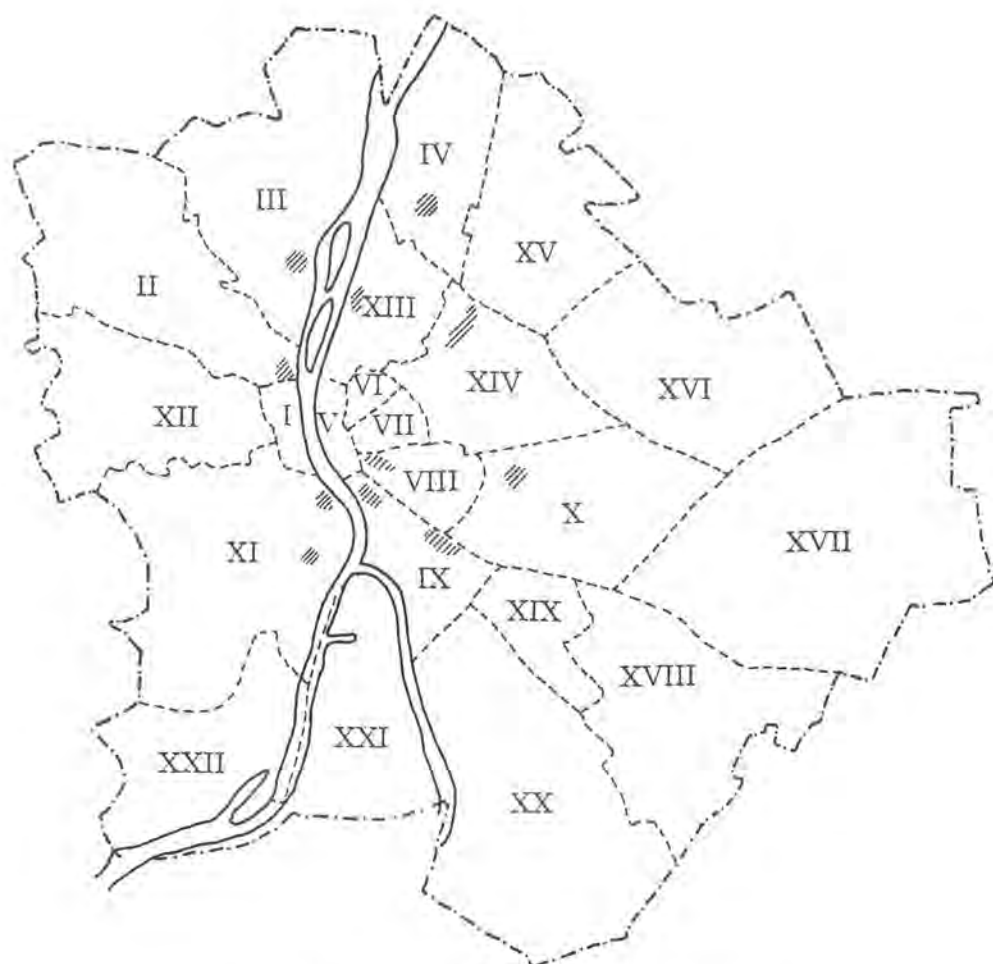
A hatvanas évek

Budapest és környéke Általános Rendezési Tervét 1960-ban fogadta el a Minisztertanács. Az elhelyezhető népesség legmagasabb számát 2,3 millióban jelölte meg. Első ütemben 70 000 lakás építését tervezte (függetlenül az ötéves terv időtartamától), mely nagyarányú bontás, közmű- és közlekedési beruházás nélkül megvalósítható: ennek 48%-át beépítetlen területre irányozta elő, 21%-ot részleges bontással, 15%-ot foghíjtelkekre, bontással, 16%-ot külső városrészekbe családi házas formában. Beépíthető lakóterületként jelölte ki a belterületek üresen álló részeit, külső átmeneti területek üres részeit, kívánatosnak mondta ki a belső városrészek átépítését, kerületi és kisebb központok, valamint családi házas területek központjainak kiépítését. A fenti elveknek megfelelően *Víziváros, Óbuda és Újpest központ, Kőbánya belterülete, Ferencváros és Józsefváros* legelavultabb részeinek újjáépítéséről és új lakótelepek (*Árpád hid pesti hídfő környéke, Kacsóh Pongrác úti, Újlipótváros, Üllői út, Petőfi hid budai hídfő környéke és Kelenföld*) rendelkezett. A külterületen néhány nagyobb szabású közintézményt szándékozott elhelyezni: Lágymányosra az ipari vásárt, Hűvösvölgybe új állatkertet, III. kerület, Aranyhegyre szabadtéri néprajzi múzeumot. Az első ütemben négy kerület központjának a kiépítését (párház, kerületi tanácsház, kultúrház, áruház, rendelő és vendéglátóipari intézmény) javasolta: *Kőbánya, XVI. kerület, Kispest és Pesterzsébet*.

A II. ötéves terv (1961–1965) az országban 250 000 új lakást irányzott elő (nem foglalkozott külön Budapesttel). Az állami beruházású lakásokat (azaz a tervezett lakások 35–40%-át) átlagosan 48 m² alapterületűnek tervezte. A fővárosban néhány középület létesítését tartalmazta: új gyógypedagógiai intézet, a műszaki egyetem és orvostudományi egyetem továbbépítése, a XVI. és XXII. kerületben új rendelőintézet.

A 15 éves lakásépítési terv (1961–1975) előírta, hogy a lakások 60%-a állami kivitelben készüljön „elsősorban a fővárosban, az ipari jellegű városokban és a munkásształy lakta egyéb településeken.”²² Célul tűzte ki a gazdaságos építkezést (új lakónegyedek, olcsóbb alapozási típusok, háromemeletes és annál magasabb épüle-

22 1002/1960./I.10./ sz. kormányhatározat intézkedési terve. Ld. MOL XIX-D-3-u (=Építésügyi Minisztérium. Tervezési Főosztály) 6. doboz.

5. ábra

Az 1960. évi ART lakóterület fejlesztési tervei

teknél lehetőleg lapos tető, magas tetőnél a padlástér beépítésével). A támogatott lakástípus a II. ötéves terv alapján: 48 m² alapterület, 1,8 átlagos szobaszám, 3,0 m emeletmagasság. Az első öt évben a lakások 65–70%-ához irányzott elő fürdőszobát, a többihez mosdófülkét. A házakat lehetőleg 3–4 emelettel, csak típustervek alapján volt szabad építeni. Típustervek készültek a különböző középületekre is: csecsemőotthon, gyermekotthon, bölcsőde, óvoda, szakközépiskola, főiskolai kollégium, kórház, járványügyi állomás, tisztasági fürdő, könyvtár, mozi, művelődési ház, szolgáltató ház.

Az 1960-as évekig a peremkerületek városképében nem ment végbe alapvető változás, megtartották addigi sajátosságukat, városképüket.²³ A városias jelleg (épületviszonyok, lakáshelyzet, kommunális ellátás) tekintetében továbbra is Kispest és Újpest vezetett. Tőlük jóval lemaradva, Csepel és Rákospalota, majd Pesterzsébet és a többi kerület következett. Legtöbb lakás a dél-pesti kerületekben (XVIII., XXI. és XX.) épült, főleg állami lakótelepen, de az állami lakótelep-építés összességében a peremkerületekben nem volt jelentős. Az 1945 utáni első középítkezések (rendelő, áruházak, lakásépítkezések, közlekedési beruházások) elsősorban a külső területek ellátásának javítását szolgálták.

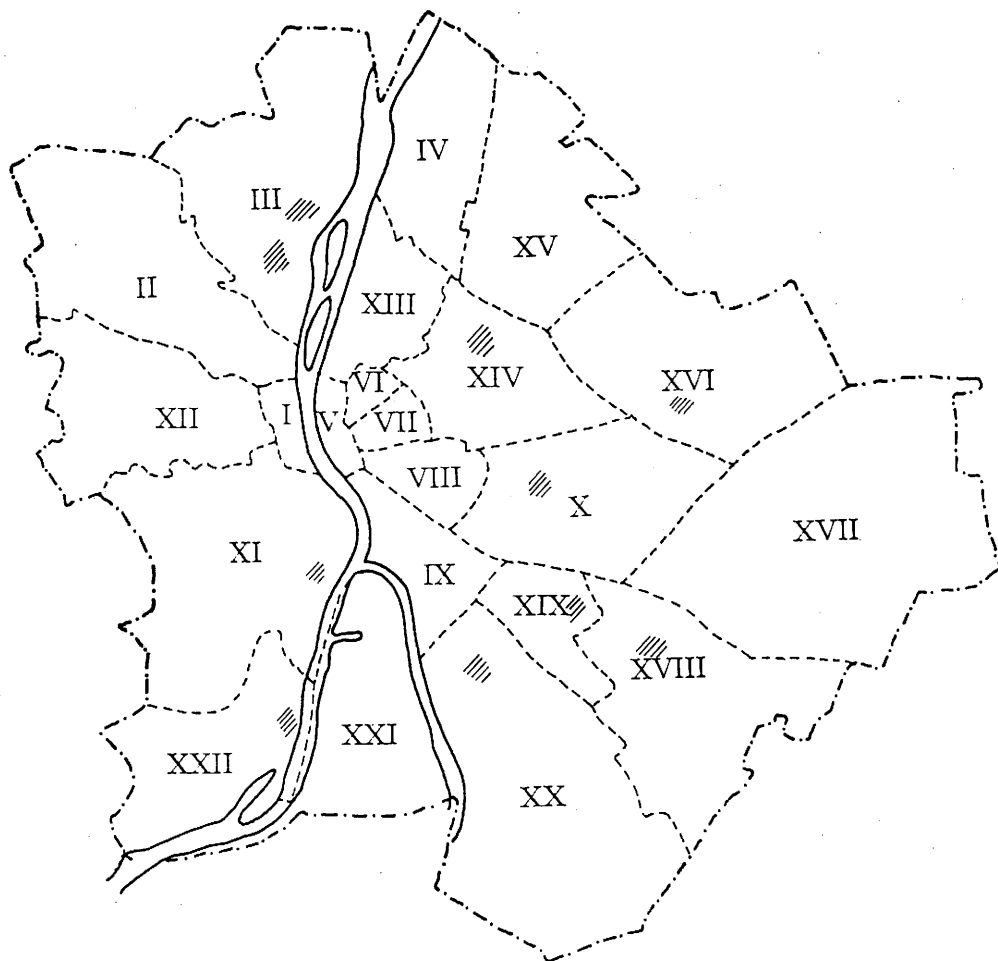
Az újonnan Budapesthez csatolt településeket felölelő peremkerületek az 1960-as évektől jelentősebb szerepet kaptak a városrendezési tervekben. Részletes rendezési tervek (RRT) készültek az egyes kerületekre. *Pesterzsébet* RRT-re kiírt pályázata (1960) a városközpontot a Kossuth Lajos utca mellett jelölte ki (áruházal, irodával). Hosszú távú, folyamatos építhetőséget írt elő. A kiírás kiemelte, hogy védősáv szükséges a Határ útnál az erős légszennyeződés ellen, Csepellel megfelelő kapcsolatot kell biztosítani. 1965-ben készült el az RRT, mely szorosan kapcsolódott a lakásépítési program végrehajtásához. 1960-ban írtak ki pályázatot *Csepel*, mint „egy kimonodottan ipari kerület” központjának rendezésére. A program szerint többek között a Vas- és Fémművek, a Papírgyár igazgatósági épületét, a kultúrházat, két mozit, munkásszállót, áruházat, szállodát kell a területen elhelyezni. Csepel sajátossága volt, hogy területén nagyszámú, a kerületen kívül lakó gyári munkás is dolgozott, és azok ellátását is figyelembe kellett venni. Például 1956-ban egy dél-pesti Kórház telepítésére a XX. vagy XXI. kerület jött számításba. A XXI. kerületi elhelyezést a Rákosi Művek dolgozóinak nagy száma indokolta (ma Pesterzsébeten áll).²⁴ A *Rákospalota központjára* és környékére 1969-ben készült RRT új városrészt és kerületi központot tervezett a régi központ lebontásával. A 12 000 lakásos paneles városrész központjában helyezte el a kerületi tanácsot, irodaházakat, középiskolát kollégiummal, mozit, kereskedelmi központot. A terv nem valósult meg.²⁵

Az 1960-as évek elején, a 15 éves lakásépítő program keretében kezdődött meg, a régi külső kerületek mellett, az új peremkerületek jelentősebb mérvű beépítése is. Az első nagy peremkerületi lakótelepet *Pestlőrincen* emelték (Lakatos utcai, Baross utcai KISZ-lakótelep). A nagyobb *kőbányai* lakótelepek sorát a Harmat utca együttes

23 A peremkerületek városiasodása. KSH, Bp., 1967, OSZK MD 26 809. (A vizsgálat csak arra 9 peremkerületre terjedt ki, melyek korábban önálló községek és városok Budapesthez csatolása révén jöttek létre: IV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII. kerület.)

24 Budapest Fővárosi Tanácsa VB 1956. áprilisi jegyzőkönyve.

25 BFL XV. 17. e. 301. 177. dosszié (Rákospalota központ és környéke részletes rendezési terve és beépítési javaslata, BUVÁTI, 1969)

6. ábra

Az 1960-as évek lakótelep-építései

nyitotta meg. A mintegy tíz évvel korábban eltervezett XIV. kerület *Kacsóh Pongrác úti* lakótelep az „Angyalföldön dolgozó nagyszámú munkás részére is” lakásként szolgált. A tervezettnél szintén jóval később indult meg és mintegy két évtizeden át tartott a 9500 lakásos *kelenföldi* lakótelep építése. Az első paneles nagyberuházás-ként ez nyitotta meg a több mint 10 000 lakásos együttesek sorát. A több ezer fős lakótelepek mellett kisebbek is létrejöttek, többek között *Mátyásföldön* a Lándzsa utcai, *Budafokon* a kísérleti lakótelep (ahol elsősorban a lakótelepek funkcionális

szervezésével és szerkezeti kialakításával kísérleteztek).²⁶ Óbuda és Kőbánya városközpontja mellett megindult *Pesterzsébet központjának* rekonstrukciója.

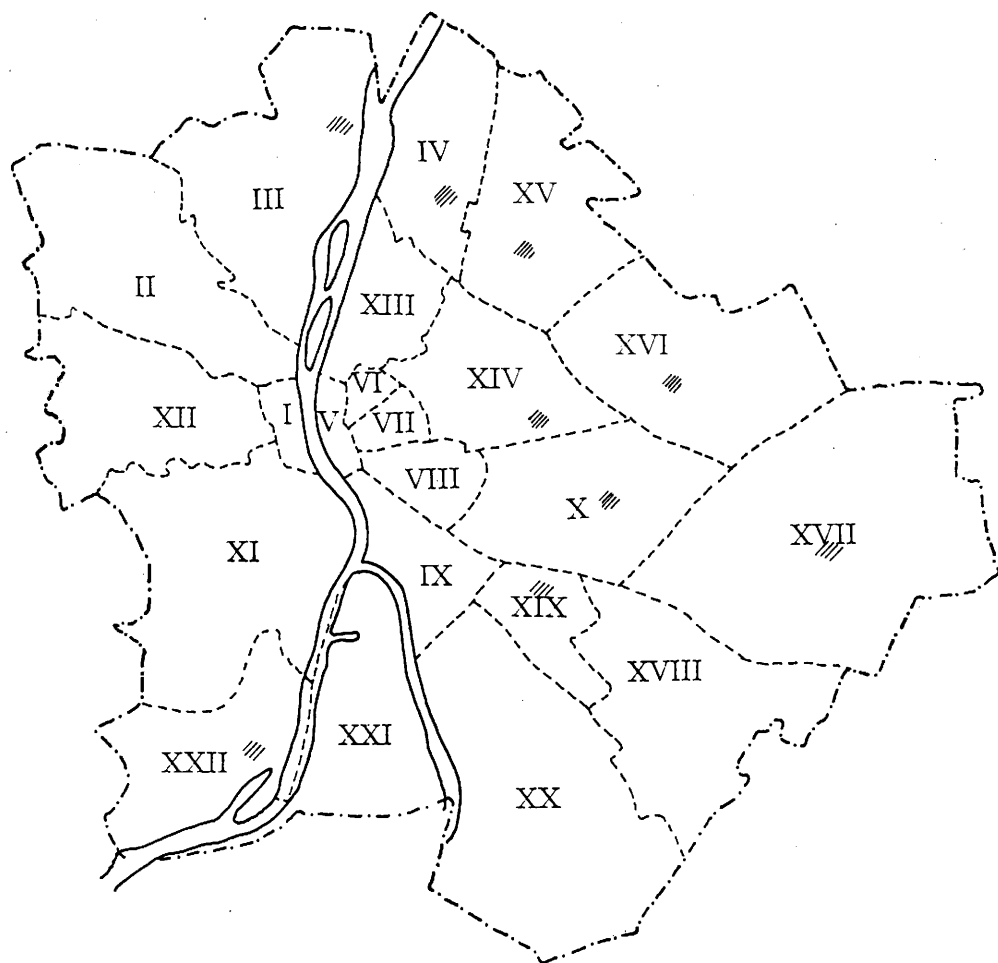
A végleges ÁRT megszületése utáni korszakban döntő változások történtek: a peremterületek nagyobb mérvű bekapcsolása a városfejlesztésbe, a kül- és peremterületi városrészközpontok kialakításának megkezdése, a városrész-méretű lakótelep-építés megindítása. Megkezdődött illetve folytatódott többek között Csepel, Kőbánya, Nagytétény, Budafok központjának közintézményi fejlesztése. Az új csepeli városközpontba tervezett első létesítmény az áruház volt. Nagytétényen áruház, Sashalmon és Budafokon rendelő készült.

Kőbánya és Óbuda nagymértékű változása az 1960-as években kezdődött. *Kőbánya* illetve a későbbiekben létrejövő *X. kerület* sajátos helyet foglalt el a régi külső kerületek sorában, mivel fekvése, nagysága, és egyes rendeltetésű területei miatt a kezdetektől fogva erősen elkülönült a város belterületétől. Vasútvonalak szabdalták fel, több pályaudvarral rendelkezett (rendelkezik). Fejlődése nem a pesti belterületektől fokozatosan kifelé terjedő irányban történt, hanem a régi óhegyi, elszigetelten fekvő település-magból centrálisan minden irányba terjeszkedni tudott. A kerület fejlesztése a központban és környékén indult meg. A régi kerületi központ (a Szent László téri iskola, plébánia, templom, előljáróság együttese) környékének az átalakítása már a korai időszakban elindult (Harmat utcai lakótömb, 1950 körül). Az 1959-ben készült Kőbánya városközpont RRT-e, mely a Pataki téren kultúrközpontot (mozi, színház, párház) tervezett a tér alatt autógarázssal. 1964-re elkészült az új szocialista központ terve (párház, úttörőpark, mozi, gimnázium és rendelő), a régi központtal átellenben, a főút vonal másik oldalán. Megindult a lakóházak építése, 1965-re a párház és mozi felépült. A hosszan tartó városrész-rekonstrukció során közlekedési, kereskedelmi központ és új lakótelep épült itt ki, a városközpont kiterjesztéseként.

A *III. kerület*, Óbuda belterülete túlnyomóan kisvárosias, földszintes beépítésű volt Nagy-Budapest létrejöttkor, Fő tér–Flórián tér központtal. Békásmegyér hozzászátolásával területe nagymértékben gyarapodott. Békásmegyér a falusias Ófalun kívül nagy szabad területekkel rendelkezett. Csillagfürdő családi házas település volt. A központtól távolabbi területek összekötését a HÉV biztosította. Néhány évvel az óbudai központ építésének a megindítása után, az 1970-es években megkezdődött a *III. kerületi* óriási lakótelepek (megavárosok) építése a kivezető főút mentén. Az 1960-as években még egy városrendezési kérdéssel, a Római-part rendezésével foglalkoztak sokat. A háború előtt fővárosi sportteleppé kifejlesztett területnek a továb-

---

26 Magyar Építőművészet 1966. 4. 29. p. Az egyik kísérlet egy ellátó központ kialakítása volt, ahol a szolgáltató létesítmények lehetővé tennék főzés, mosás, takarítás megoldását, ezáltal kevesebb üzemi helyiség szükséges és nagyobb lakótér alakítható ki. A másik a szerkezet és berendezés kialakítása volt: kohóhab-salakbeton falak, átrendezhető faszerkezetű válaszfalak illetve ruhásszekrény, padlószőnyeg alkalmazása.

7. ábra

1968–1972 között elindított lakótelep építések

biakban is hasonló szerepet szántak. Felújították a Római-fürdőt, s megnyílt az első budapesti camping 1966-ban.

Óbuda-belterület rendezésének kérdése az Árpád híd építésének megkezdése óta napirenden volt. A tényleges városrendezési terv 1964-ben készült el, ennek alapján megkezdődött a városrekonstrukció (előtte két jelentősebb lakásépítés történt: Zapor utca (1948–1949) és mellette a kísérleti lakótelep (1959–1961)). Óbuda belső területének túlnyomó részét elbontották. Ez volt az első nagyobb szabású szanálás. A mintegy 12 000 lakásos lakótelep közepén tervezték a közintézményekből álló város-

*Újpalota látképe, 1970-es évek második fele
BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár*

részközpont kialakítását (irodaházak, kulturális létesítmények, áruház), ami ilyen formában nem valósult meg. Az első budapesti üzletközpont már az új várostervezési koncepció szellemében épült meg.

Az évtized végén, 1968–1972 között tömeges méreteket öltött a peremterületek lakótelepes beépítése (Újpalota, Újpest, XVI. kerületi Centenárium lakótelep, Rákoskeresztúr, Zugló, Kőbánya–Újhegy, Kispest-központ, Békásmegyér, Nagytétény), ami a városszerkezetet, városképet véglegesen megváltoztatta.

*Az újpalotai lakótelep, 1978
BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár*

Beáta Fabó

The Outer Districts in the Concepts of Urban Development of Greater Budapest

An important event of the formation of Greater Budapest was Act VI of 1937 that extended the control of the secondary city-planning authority on the outskirts of Budapest, i.e. on the territory of the present-day capital. The city-planning programme of 1940 treated only the territory of the city of its days, but the General City-planning Programme of 1948, that was thrown out planned the intensive building-in of the north-south direction of Greater Budapest having 2,981,000 inhabitants. The two areas which were exceptionally developed those days were the 13th district (in the north) and Csepel (being still an independent village, later a town in the south)

The General City-planning Programme being in the pipelines and changing constantly between 1949 and 1955 but never been accepted comprises the reconstruction of smaller uninhabited areas, the environment of the centres of the outer districts and building along the main roads. It put forward the establishment of sub-centres in the most important outer industrial districts (Csepel, Újpest, Kőbánya) and in the new socialist parts of the city (Óbuda, Angyalföld, Zugló). Between 1950 and 1953 new housing construction was quite limited. Due to the housing construction programme beginning with 1953 there were constructions mainly along the north – south line of construction in the districts inhabited by workers, there were settlements built with a housing stock of about a hundred flats each on the outskirts and in the outer districts . There were two major investments in the 14th district: intensive housing construction determining the outlook of the district even today, and the placement of the People's Stadium which determined the route of the underground line that later attracted further masses of housing construction and the formation of a commercial centre. The plan of a socialist regional centre and the representative extension of Andrásy Street failed. Another important development was carried out in the 11th district by further development of the pre-war centre and its neighbourhood. (housing estates, buildings for study purposes and buildings for the communist party)

In the course of the great housing-construction boom beginning with 1957–58 the first housing estates taking in a thousand people were built around the city centre – with the aim of representation. (Ferencváros, Lágymányos, Angyalföld) The first significant step of reconstructing the city after the war took place in the 9th district where the slum area in Üllői Street was pulled down and the first large housing estate was constructed. (József Attila Housing Estate) The Lágymányos housing estate was part of building out the central area of the 11th district, whereas the housing estate

around Árpád Bridge played its role in the formation of the central part of the 13th district.

The General City Planning Programme accepted in 1960 planned housing construction on sites where significant investment in pulling down old buildings or building out infrastructure was not needed. (Kőbánya, 16th district, Kispest, Pesterzsébet) The reconstruction of the outer districts – i.e. former individual settlements – was at hand. In the course of the fifteen-year program of housing construction (1960–1975) significant reconstruction of the outskirts was started. (the first larger housing estate in Pestlőrinc) the establishment of centres of outer districtsXXX (Reconstruction of Pesterzsébet) and constructing housing estates with the size of a whole city quarter. (The first pre-fabricated investment of the Kelenföld housing estates comprising of 9000 flats) The basic transformation of the image of the centres of Kőbánya and Óbuda are related to this period. The construction of the new socialist centre and a long-lasting reconstruction of the quarter in Kőbánya and reorganization in Óbuda by pulling down the old central parts and constructing a large estate with 12,000 flats. The intensive construction of housing estates on the outskirts was started in the period between 1968 and 1962.

Perger Éva

NAGY-BUDAPEST KÖZIGAZGATÁS-SZERVEZÉSI DILEMMÁI

Milyen kihívások és dilemmák állnak a nagyvárosi közigazgatás előtt?

Az igazgatási intézmények belső szervezeti, személyzeti és technikai kérdésein kívül, a város és környéke közigazgatás-szervezésében minden más követelmény lényegében összefoglalható oly módon, hogy *egy demokratikus, igazságos és hatékony közigazgatási szerkezetnek harmonizálnia kell a városi térség térszerkezetével*. Ez a gyorsan változó nagyvárosi térben igen bonyolult feladat. Egyszerre kell ugyanis követni a térszerkezeti változásokat, ugyanakkor az igazgatás működőképességének fenntartása érdekében megőrizni bizonyos stabilitást. Egyszerre kell a gyorsan változó funkcióknak megfelelni, de a rendkívül sokrétű funkciókból következő közigazgatási feladatokat mindig a legmegfelelőbb szinten, hatékonyan és gazdaságosan kell megoldani. Biztosítani kell a nagyvárosi igazgatás egységét, de módot kell adni arra, hogy a közigazgatás minél közelebb kerüljön az állampolgárokhoz, és minél rugalmasabban alkalmazkodjon a kisebb közösségek követelményeihez. A nagyvárosi igazgatásnak képesnek kell lenni a városon belüli egyenlőtlenségek kezelésére, de tereket kell adnia a piaci típusú fejlesztő erők kibontakozása számára. Fenn kell tartani a nagy közszolgáltatási, infrastrukturális rendszereket, de el kell kerülni a monopóliumhelyzetekből fakadó kiszolgáltatottságot. Kérdés, vajon Nagy-Budapest történetében mennyiben sikerült megfelelni ezeknek a kihívásoknak.

A térszerkezet és a közigazgatási szerkezet kölcsönhatása

Általánosságban megállapítható, hogy a térkapcsolatok, illetve a térszerkezet spontán átalakulása hol lassúbb, hol gyorsabb ütemű, de gyakorlatilag folyamatos, e változások pedig előbb-utóbb szétfeszítik a viszonylag rugalmatlan közigazgatási kereteket. Az összefüggés azonban fordítva is igaz. A közigazgatás, mint a politikai alrendszer része, többé-kevésbé öntörvényű. A területi közigazgatás – legtöbbször államilag kezdeményezett – változásai, illetve az igazgatási kötöttségek jelentősen befolyásolják a reálfolyamatokat, a térségi kapcsolatokat.

A gyorsan változó és bonyolult térszerkezetű nagyvárosi térségekben ez a kölcsönös összefüggés sokkal izgalmasabban, egyben ellentmondásosabban ragadható